

ΧΡΟΝΟΣ

online περιοδικό με αφητηρία την Ελλάδα

[ΤΡΕΧΟΝ ΤΕΥΧΟΣ](#)

ΧΡΟΝΟΣ // τεύχος [ΠΕΝΤΕ](#), Σεπτέμβριος 2013

αδελφοί Μουσουλμάνοι και Χρυσή Αυγή: Συγκριτικά σχόλια για την τρομοκρατία των άκρων και τον αμοραλισμό της οικογενειοκρατίας του μεσαίου χώρου

Από τη δυτικοκεντρική κριτική στην παγκοσμιοτοπική κατανόηση

Φωτεινή Τσιμπιρίδου

Εν μέσω μνημονιακών πολιτικών στην Ελλάδα της κρίσης γεννήθηκε και διαχέεται συστηματικά από τον συστημικό λόγο των καθεστωτικών κυβερνήσεων και όσων τους στηρίζουν (ιδιωτικά Μ.Μ.Ε. και οι περιφερόμενοι στα παράθυρά τους) η θεωρία για τον φόβο των «άκρων». Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι στην εποχή των κρίσεων ανεβάζουν τα ποσοστά τους τόσο η Άκρα Δεξιά όσο και η Άκρα Αριστερά. Πέρα από τη σημασία που αποκτά ο προπαγανδιστικός αυτός λόγος της συσχέτισης για την αιτιολόγηση και την επιβολή της νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας ως μόνης επιλογής επιβίωσης μπροστά στον φόβο των πραγματικών και φαντασιακών ακροτήτων, θα επιχειρήσω να αναπτύξω ότι είναι οι προσδοκίες και οι ματαιώσεις του μεσαίου χώρου αυτές που γεννούν τα ακραία φαινόμενα βίας και τρομοκρατίας όπως η Χρυσή Αυγή.

Ως ανθρωπολόγος θα προσπαθήσω να κατανοήσω κριτικά την ελληνική κοινωνία και το φαινόμενο Χρυσή Αυγή κατά την εποχή της κρίσης αντλώντας παραδείγματα από άλλες κοινωνίες και όχι μόνο από άλλες εποχές (βλ. τη χρήση των ιστορικών παραδειγμάτων για την άνοδο του φασισμού στον Μεσοπόλεμο, μετά την κρίση του 1929). Η εξοικειώσή μου με παραδείγματα μουσουλμανικών κοινωνιών με φέρνουν στην Αίγυπτο και στο παράδειγμα των Αδελφών Μουσουλμάνων, έτσι όπως ξεκίνησαν τη δράση τους την εποχή της ύφεσης, μετά το κραχ του 1929.

Το επιχείρημα από παρατηρήσεις επί του πεδίου

1. Η τρομοκρατία των άκρων στην Ελλάδα της κρίσης είναι μια προπαγανδιστική ρητορική που στηρίζεται είτε στην κινητοποίηση του φόβου μέσω του εθνικισμού είτε στην υποκριτική βεβαιότητα της παραδοχής ότι ως χώρα «ανήκουμε στη Δύση» ή και στα δύο. Κάνει χρήση γενικεύσεων και παράγει στερεότυπα μετά την εσωτερική της οριενταλιστικής ματιάς των Ευρωπαίων. Η τελευταία μάς καθλώνει στη στάση ενός απολογητικού εθνικισμού και μιας ιδιαιτερότητας προκειμένου να αποδείξουμε ότι αξίζουμε να είμαστε Ευρωπαίοι και όχι βάρβαροι. Αυτή η διαδικασία υποκριτικής απόκρυψης οδηγεί σε τεχνολογίες ρευστής και ευάλωτης διαχείρισης των δύο εικόνων του «Ελληνα και του Ρωμιού» ανάλογα με την περίσταση, ενώ το ανομολόγητο του εγκλωβισμού στην ετεροκαθορισμένη προσδοκία των Ευρωπαίων προάγει τον ιδιότυπο διπλό δεσμό της κρυπτοαποικιοκρατίας,¹ να αυτοθεωρούμαστε δηλαδή ως «εκλεκτοί και συνάμα απόκληροι της Ευρώπης».

2. Η διάχυση της παραπάνω θέσης στη διαπιστωμένα διευρυμένη μεσαία τάξη των Ελλήνων μεταπολεμικά και κυρίως μεταπολιτευτικά δυναμώνει και συσπειρώνει τον ελληνικό εθνικισμό οδηγώντας συστηματικά σε ιδεολογήματα και αδιέξοδα, σε επιθυμίες και ματαιωμένες προσδοκίες. Ο τρόπος ζωής, οι συνήθειες και οι προσδοκίες της μεγάλης μάζας του λεγόμενου μεσαίου χώρου, αυτής της αλά παλαιομαρξιστικά «μεσαίας τάξης», γέννησαν τον τύπο του «νεοέλληνα»

(«ελληνάρα» στην εκλαϊκευμένη εκδοχή) που μετά το 1990 και την έξαρση του εθνικισμού λόγω Μακεδονικού δεν προσπαθεί μόνο να ξεφύγει από τη φτώχεια, τη στέρηση και τα φαντάσματα της ανταγωνιστικής επιβίωσης στην ύπαιθρο (που σημειωτέον δεν λύθηκαν με τον Εμφύλιο έκτοτε) αλλά και με τη βοήθεια της Ευρώπης οδηγείται στον νεοπλουτισμό, την αστυφιλία και το νέο λάιφ στάιλ του υπερκαταναλωτισμού. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την καλλιέργεια της εικόνας της μοναδικότητας του ελληνικού πολιτισμού ως του *μόνου υπεράνω όλων* όχι μόνο δεν επιτρέπουν τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας στη συγκυρία της τελευταίας κρίσης που προκαλεί ο νεοφιλελευθερισμός, ενώ επιταχύνεται ο ευρωσκεπτικισμός, αλλά οδηγούν στην τυραννία της επιβολής των υποπροϊόντων της μαζικής κουλτούρας (βλ. αισθητική του χώρου, της διασκέδασης, της παιδείας, της κοινωνικότητας) με ρητορικές, συνήθειες και πρακτικές αρχαιολατρίας, επαναπροσδιορισμού της ορθοδοξίας και εθνοκεντρισμού. Ο εγκλωβισμός της μάζας στην ανεκπλήρωτη επιθυμία αφενός να μοιάσουμε στους αρχαίους και αφετέρου στην ανώτερη τάξη οδηγεί στην ανατροφοδότηση μιας τεχνολογίας διαχείρισης που διέπεται από τον «αμοραλισμό της οικογενειοκρατίας» (amoral familism).² Η τελευταία ωστόσο κάθε άλλο παρά άμοιρη είναι της εργαλειακής χρήσης που έκαναν οι πολιτικοί που προέρχονταν από τα αστικά τζάκια προκειμένου να κεφαλαιοποιήσουν το πολιτικό τους όφελος (βλ. πατρονία και πελατειακές σχέσεις). Ο αμοραλισμός της οικογενειοκρατίας αποτέλεσε την αρχή της κυβερνητικότητας σε επίπεδο νεοελληνικού κράτους, αφού ανατροφοδοτήθηκε και μεταλλάχθηκε όταν χρησιμοποιήθηκε εργαλειακά από τις ελίτ στις σχέσεις κυβερνώντων και κυβερνωμένων.

Η διαχείριση και ο ωφελμισμός της εθνοφοροσύνης

Η σύγκριση με την Αίγυπτο μπορεί να μας κάνει να καταλάβουμε ότι δεν είμαστε μοναδικό παράδειγμα και ότι κινούμαστε στην ίδια γραμμή της ιστορίας της εξάπλωσης του καπιταλισμού είτε με αποικιοκρατικούς όρους (βλ. Αίγυπτος) είτε με κρυπτοαποικιακούς (βλ. Ελλάδα), αλλά σίγουρα νεοαποικιοκρατικούς, λόγω νεοφιλελεύθερης κυβερνητικότητας και για τις δύο περιπτώσεις, όρους. Για τους Έλληνες, αυτό μπορεί να σημάνει την αποδέσμευση από το ιδεολόγημα του «ανήκουμε στη Δύση» και την αποδοχή του αντιθέτου, όχι γιατί ακολουθούμε τις παλαιομαρξιστικές θεωρίες εξάρτησης, αλλά γιατί σε αυτό μας οδηγεί η συστηματική παρατήρηση των πρακτικών κυβερνητικότητας. Οι τελευταίες όχι μόνο δεν ευνόησαν την ανάπτυξη ενός τοπικού παραγωγικού μοντέλου τόσο στην οικονομία όσο και στην πολιτική ζωή που να σχεδίαζε και να οραματιζόταν την ευημερία των πολιτών της χώρας, αλλά επένδυσαν στον αμοραλισμό της οικογενειοκρατίας, μέρος της οποίας και η ρητορική της εθνοφοροσύνης ή της προδοσίας όσων δεν την υπηρετούν.

Η ιδιοτυπία του ελληνικού εθνικισμού που τον θέλει λόγω αρχαιοελληνικού πνεύματος να φαντασιώνεται τις απαρχές του ευρωπαϊκού πολιτισμού, τοποθετεί τους χρήστες του καμιά φορά είτε απέναντι από το κατεστημένο της εκκλησίας είτε απέναντι στον ορθό λόγο. Αυτό όμως δεν αποτελεί απόκλιση από το γενικό εθνικό φαντασιακό. Αριστεροί και ακροδεξιοί μοιάζει να μοιράζονται το ίδιο εθνικό φαντασιακό που διαποτίζει τη ζωή των Ελλήνων μέσω της εθνοκεντρικής εκπαίδευσης (βλ. ταμπού στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών³), το οποίο σε περιόδους καπιταλιστικών κρίσεων χρησιμοποιείται εργαλειακά από θιασώτες του μεσαίου χώρου που παρουσιάζονται συγχρόνως εκδικητές και συνεργάτες του κυβερνητικού κατεστημένου προκειμένου να αποτρέψουν τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας.

Ο φασισμός της Χρυσής Αυγής πατάει σε αυτά τα γρανάζια του διάχυτου ελληνικού εθνικισμού που δεν επιτρέπει την απόκλιση από την υποκριτική στάση, την αποδέσμευση από οικογενειοκρατία-κομματοκρατία και τον αμοραλισμό των κοινωνικών σχέσεων που κινούνται μεταξύ «συμφέροντος και συναισθήματος». Ο βαθμός εθνοφοροσύνης και ο εθνικισμός χρησιμοποιούνται εργαλειακά από τους εθνοπατέρες και αυτό φαίνεται σε περιοχές με μειονοτικούς πληθυσμούς όπου αυτοί λειτουργούν ως μεσάζοντες (βλ. κοτζαμπάσηδες στη Μακεδονία, Τουρκοδίατοι στη Θράκη), ενώ στην παλιά Ελλάδα (βλ. Πελοπόννησος) το πολιτικό ανήκειν σε δεξιούς και αριστερούς, προδότες και δωσίλογους ακόμα καλά κρατεί.⁴

Δεν ισχυρίζομαι βεβαίως ότι υπάρχει απόλυτη αναλογία και ταύτιση των δύο φαινομένων, *Χρυσή Αυγή* και *Αδελφοί Μουσουλμάνοι*. Κάθε άλλο. Αυτό που λέω απεναντίας είναι ότι κατά περίπτωση οι μάξες που βρίσκονται εγκλωβισμένες στον μεσαίο χώρο της εθνοκαπιταλιστικής ανάπτυξης βαδίζουν στο νήμα της ίδιας ιστορίας, αναπτύσσουν και επενδύουν λόγω φόβου στα έσχατα καταφύγιά τους, δηλαδή στα ιδεολογήματα που θεωρούν, υποκριτικά, ότι συγκροτούν και ανασυντάσσουν τις ρευστές και επαπειλούμενες ταυτότητές τους. Αν στην Ελλάδα είναι ο ελληνικός εθνικισμός έτσι όπως καθιερώθηκε από τη συνθήκη της κρυπτοαποικιοκρατίας, στην Αίγυπτο λόγω αποικιοκρατίας και μετααποικιακών καταστάσεων η θωράκιση έγινε γύρω από μια απλούστευση και συμμόρφωση προς τη δυτική νεωτερικότητα και ουσιοκρατία την οποία με όρους εσωτερικευσης του οριενταλισμού πρεσβεύει το Ισλάμ. Ένα Ισλάμ στα μέτρα και τα σταθμά του αμοραλισμού της αστικής οικογένειας και της προτεσταντικής ηθικής που εξελίχθηκε με τη βία και την κατήχηση στην εκδοχή των ισλαμιστών τρομοκρατών (βλ. Αλ Κάιντα και εξτρεμιστές σαλαφιστές). Η χρήση βίας και ο κανονιστικός λόγος κατήχησης των τελευταίων τους φέρνει πιο κοντά στο σημερινό μόρφωμα υποκρισίας και αμοραλισμού της Χρυσής Αυγής.

Το παράδειγμα των Αδελφών Μουσουλμάνων και η αντιπαραβολή με τη Χρυσή Αυγή

Το φετινό καλοκαίρι (2013) ταξίδεψα μέσα από μια διατριβή⁵ η οποία πιάνοντας τον αναγνώστη από το χέρι τον ξεναγούσε στα άγνωστα μονοπάτια της γέννησης και της εξέλιξης φονταμενταλιστικών κινημάτων, με αίτημα τον επαναπροσδιορισμό του Ισλάμ και την εργαλειοποίηση της θρησκείας σε περιοχές της Μέσης Ανατολής. Μια τέτοια περίπτωση ήταν οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι στον 20ό αιώνα. Η περίπτωση των τελευταίων με είχε στο παρελθόν απασχολήσει για τις ανάγκες της έρευνας και της διδασκαλίας στο Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του ΠΑ.ΜΑΚ., αλλά επανήλθα στο ζήτημα εντατικά όταν μετά από σκέψεις άρχισα να συσχετίζω το ζήτημά τους με την άνοδο της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα. Η διατριβή αυτή επέτρεψε την τεκμηρίωση μιας υπόθεσης εργασίας την οποία δειλά είχα αρχίσει να διατυπώνω στο πλαίσιο των συζητήσεων που είχαμε ξεκινήσει στην ακτιβιστική συλλογικότητα του *Κοινωνικού Εργαστηρίου Θεσσαλονίκης*, ένα χρόνο πριν.

Διαβάζοντας τη διατριβή διαπιστώνει κανείς τα εξής: Πρώτα απ' όλα ότι οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι που προέκυψαν ως αντίδραση στην αποικιοκρατία, γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν σε νέες πόλεις που είχαν οικοδομηθεί κοντά στο Σουέζ για την εξυπηρέτηση των εταιρειών ξένων συμφερόντων στην Αίγυπτο. Μια δεύτερη διαπίστωση, για την οποία ήξερα αποσπασματικά πράγματα, ήταν ότι οι ιδρυτές της και όσοι συμμετείχαν ενεργά προέρχονταν από τη δυναμική ανάπτυξη του χώρου των μεσαίων στρωμάτων που προσδοκούσαν την άνοδο και καθιέρωσή τους στην τάξη της Effendiya, δηλαδή των νέων μορφωμένων και των εμπόρων. Οι τελευταίοι μιμούνταν με αυτόν τον τρόπο τόσο το καθεστώς των πλούσιων γαιοκτημόνων πασάδων, ενώ εκπλήρωναν την προσδοκία εκδυτικισμού κατά τα πρότυπα της

αγγλοκρατίας των sir. Μια τρίτη διαπίστωση, για την οποία δεν είχα ιδέα, ήταν ότι οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ουδέποτε θέλησαν να κυβερνήσουν παρά μόνο να παρουσιάζονται τιμητές των κυβερνώντων και να αποσπούν από αυτούς την προνομιακή συμμετοχή στη διαχείριση της διακυβέρνησης. Τέλος, μια διαπίστωση με την αποδεδειγμένη τεκμηρίωση ότι για όλα αυτά χρησιμοποιήθηκαν τεχνολογίες κατά τα πρότυπα της δυτικής νεωτερικότητας, από το είδος και τον σκοπό της οργάνωσης κατά τα πρότυπα των ιεραποστολικών αποστολών, τις τελετουργίες ή τις πρακτικές φασιστικής έμπνευσης που γέννησε ο Μεσοπόλεμος και ο δυτικός μοντερνισμός που προωθούσε την ομαδική πειθαρχία, ως τεχνολογία εαυτού.

Η διάχυση των ιδεών και των πρακτικών των Αδελφών Μουσουλμάνων που δεν επιθυμούσαν ποτέ την επανίδρυση της κοινωνίας με όρους ισότητας αλλά την αυστηρότερη φορολόγηση των πλουσίων προς ανακούφιση των φτωχών, ήταν συνεπής και με τους όρους αγαστής συνεργασίας με την εξουσία στην επιβολή μοντέλων κυβερνητικότητας (βλ. συνεργασία στον τομέα του υπουργείου περίθαλψης) και τον μετασχηματισμό εντέλει της κοινωνίας υπό την ιδεολογία της θρησκευτικότητας στη ζωή των Αιγυπτίων. Μια θρησκευτικότητα έτσι όπως την αντιλαμβανόταν αποσπασματικά και όχι σε βάθος ο ιδρυτής της Αλ Μπάανα που δεν ήταν θεολόγος αλλά δάσκαλος. Μια θρησκευτικότητα η οποία, ενώ εξόρκιζε τη σούφικη σχέση δασκάλου-μαθητή που επικρατούσε στην αιγυπτιακή ύπαιθρο, συγχρόνως τη μονοπωλούσε ως την κατεξοχήν συνθήκη της αδελφότητας για τη μοντέρνα διαχείριση της συλλογικότητας σε μια ανταγωνιστική σχέση με τους καθεστωτικούς ουλεμάδες-θεολόγους του Αλ Άζχαρ.

Με τούτα και μ' εκείνα, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι κεφαλαιοποίησαν την οριενταλιστική φαντασίωση της Δύσης περί Ισλάμ, συμμορφώνοντάς το στα μέτρα και τα σταθμά της δυτικής μεταφυσικής την οποία επισήμως, και άρα υποκριτικά, κατήγγελλαν, αλλά το κυριότερο προώθησαν τη λογική της «οικογένειας» στην οργάνωση της αδελφότητας. Με άλλα λόγια, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι μετουσίωσαν το σύμπλεγμα της αποικιακής συνθήκης και μετααποικιακής κατάστασης υιοθετώντας διαχωριστική ρητορική μεταξύ του αιγυπτιακού λαού και των ξένων συμφερόντων, αρνούμενοι να καταγγείλουν την τοπική μεγαλοαστική τάξη και διατηρώντας δυσδιάκριτα και ελαστικά τα όρια συνεργασίας και σύγκρουσης με την τοπική εξουσία, τόσο στην προεπαναστατική περίοδο όσο και στη μετά Νάσερ εποχή. Το σημαντικότερο όμως όλων είναι το γεγονός ότι αυτή η οργάνωση ξεπήδησε και εξέφρασε τα μεσαία στρώματα που με μεγάλη ταχύτητα συνέρρεαν στις πόλεις μετά την εντατική φτωχοποίηση της υπαίθρου.

Η οργάνωση αυτή, η οποία κατηγορήθηκε στη συνέχεια από Δυτικούς ως η ιδρυτική βάση των ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων, στην ουσία καλλιεργούσε συστηματικά τη συμμόρφωση του μεσαίου χώρου στα νέα καπιταλιστικά δεδομένα, υπό το πνεύμα της αυστηρής υπαγωγής του σε μια νεωτερικότητα. Μια νεωτερικότητα αλλά Ισλάμ που έκανε συστηματική χρήση της προτεσταντικής ηθικής και του μοραλισμού της αστικής οικογένειας απαξιώνοντας οποιαδήποτε μορφή αντίστασης ή σούφικου αναχωρητισμού απέναντι στην αυταρχική διακυβέρνηση.

Οι πρακτικές και δραστικές επεμβάσεις τους στον χώρο της υγείας και της εκπαίδευσης δεν μπορεί παρά να μας θυμίζουν τη σημερινή ρητορική και επέμβαση της Χρυσής Αυγής σε αντίστοιχους χώρους, η οποία ζητά κατ' αναλογία με εκείνους όχι την αλλαγή του κοινωνικού συμβολαίου αλλά την εκ νέου συμμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας στο σύγχρονο πολιτικοοικονομικό κατεστημένο μέσα από την επανίδρυση του ελληνικού εθνικισμού.

Η αίσθησή μου είναι ότι δεν μπορούμε πια να αρνούμαστε την οριενταλιστική και παραπλανητική ρητορική σύμφωνα με την οποία οι οργανώσεις αυτές

κατηγορήθηκαν από τους αναλυτές της Δύσης κυρίως ως φονταμενταλιστικές και τρομοκρατικές προκειμένου να αποσιωπηθεί συστηματικά η άλλη πλευρά του έργου τους, δηλαδή η συμμόρφωση των μαζών στη δυτική φιλελεύθερη αντίληψη. Η αντίληψη αυτή που θέλει τα υποκείμενα υποταγμένα στην υπηρεσία της μεγιστοποίησης της παραγωγής και της κατανάλωσης, σήμερα μετασχηματίζει τη ρητορική περί τρομοκρατίας προωθώντας τη θεωρία των δύο άκρων, προκειμένου να εξισωθούν προπαγανδιστικά δύο αφορισμοί: να φύγει ο μπαμπούλας του φασισμού και να ματαιωθεί η προσδοκία για μια διακυβέρνηση αριστερής έμπνευσης. Σε αντίθεση με την παραπάνω προκλητική προπαγάνδα και μέσα στη συνθήκη του νεοφιλελευθερισμού σήμερα που ανασύρει μνήμες αποικιοκρατικής διακυβέρνησης, ο εφιάλτης της τρομοκρατίας γεννιέται και προκύπτει μέσα από τον φόβο, τις προσδοκίες και τις ματαιώσεις των μεσαίων στρωμάτων τα οποία επιθυμούν να διατηρήσουν ή να ανακτήσουν τα προνόμια που τους στερούνται. Είναι ακριβώς η υπέρβαση αυτού του φόβου που μπορεί να μετατρέψει τη στάση υπαγωγής σε αίτημα ελευθερίας, ισότητας και αξιοπρέπειας,⁶ μακριά από κάθε υποκριτική και εργαλειακή χρήση της θρησκείας, του εθνικισμού ή όποιου άλλου καταφυγίου.

Ο αμοραλισμός της οικογενειοκρατίας στους κόλπους του «μεσαίου χώρου»

Θα κάνω χρήση αναστοχασμού και αυτοαναφορικότητας προκειμένου να ζωντανέψω το επιχείρημά μου: Όταν η Ελλάδα ζούσε με τους ρυθμούς του χρηματιστηρίου στην «εποχή του πλανήτη happy», κατά το χιούμορ του Ν. Μουτσινά, παρουσιαστή τηλεοπτικής λάιφ στάιλ εκπομπής, η δική μου ζωή ένοιωθα ότι βιάζεται από την αισθητική, τον θόρυβο και την υποκρισία των πολλών του λεγόμενου *μεσαίου χώρου*. Αυτών που είχαν την προσδοκία να ανέλθουν οικονομικά και όσο αυξάνονταν τα οικονομικά κέρδη τους από το χρηματιστήριο και τη φοροδιαφυγή τόσο μεγεθύνονταν ο θόρυβος και η επιδειξιμανία τους. Η τρομοκρατία της επιβολής ενός νεοπλουτίστικου λάιφ στάιλ που συνοδευόταν από τις ελληνοκεντρικές παραδοχές του «ελληνάρα» –τις οποίες δεν τολμούσες να αμφισβητήσεις χωρίς να υποστείς πογκρόμ– ξεπερνούσε και το πιο ευφάνταστο σενάριο, και περιόριζε την ελευθερία κάθε κριτικά σκεπτόμενου υποκειμένου που θεωρούσε ότι η διαφύλαξη των κοινών και των δημόσιων αγαθών μας αφορά όλους, οπότε η διαχείρισή τους θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της διαφάνειας και της αξιοκρατίας και όχι από τη διαπλοκή, τις πελατειακές σχέσεις και τη διαφθορά προς όφελος ατομικών και κλαδικών συμφερόντων.

Αν εκείνη την εποχή που ζούσαμε στον πλανήτη happy ο θόρυβος, η επιδεικτική κατανάλωση και ο εθνικισμός των νεόπλουτων μεσαίων στρωμάτων δεν άφηνε πολλά περιθώρια για την ανάπτυξη μιας άλλης αισθητικής ζωής, σήμερα ο διάχυτος φόβος όλων αυτών που παρακολουθούν παθητικά από τους δέκτες τους την επισφαλοποίηση της ζωής τους (επισφάλεια στην εργασία, την περίθαλψη, την εκπαίδευση και τη ζωή), επιτρέπει τον εκφασισμό της κοινωνίας στο σχήμα της βίας και τρομοκρατίας της Χρυσής Αυγής. Οι χρυσαυγίτες, οι οποίοι παρουσιάζονται τιμητές της προηγούμενης κατάστασης, στην ουσία δεν επιθυμούν με τίποτα την ανατροπή του κοινωνικού συμβολαίου κυβερνώντων-κυβερνωμένων, αλλά προβάλλονται ως ρυθμιστές μιας κοινωνικής επανίδρυσης καταγγέλλοντας τα ξένα συμφέροντα και κάνοντας πογκρόμ στους μετανάστες και σε όποιον αποκλίνει από το φαντασιακό της ελληνικότητας και της οικογενειακής κανονικότητας. Η επανίδρυση που φαντασιώνονται φιλοδοξεί να επανεγγράψει με ακραίους εθνικιστικούς όρους –έτσι όπως καρναβαλιστικά τον αντιλαμβάνεται ο αρχηγός τους– το συμβόλαιο των κυβερνώντων με την κοινωνία και όχι βέβαια να αναδιανείμει οικονομικούς πόρους και κοινωνική δικαιοσύνη.

Όλα αυτά οδηγούν στην άνοδο και καθιέρωση της Χρυσής Αυγής ως τρίτης πολιτικής δύναμης στο ελληνικό πολιτικό σκηνικό. Η Χ.Α. φαίνεται να μεταφράζει και να μετουσιώνει το σύμπλεγμα φόβου και προσδοκίας του μεσαίου χώρου, ο οποίος προκειμένου να μη χάσει τα προνόμιά του εγκλωβίζεται σε μια παρόμοια ρητορική. Τα χαμένα προνόμια που μετουσιώνονται στο ιδεολόγημα του ελληνικού εθνικισμού, πατούν σε τεχνολογίες διαχείρισης εαυτού και ταυτοτήτων που διέπονταν από τις αρχές του αμοραλισμού της οικογενειοκρατίας και όχι από την αλληλεγγύη του κοινοτισμού.

Αυτός ο αμοραλισμός της οικογενειοκρατίας, ως επικρατούσα μορφή επιβίωσης και αρχή πολιτειότητας που κινητοποιεί τις μάζες από τα μεσαία στρώματα στην κατεύθυνση της περιχαράκωσης των κεκτημένων και της ελάχιστης δυνατής απώλειας των ιδιωτικώς ή κλαδικώς, κομματικώς ή γενικώς οικογενειακά κατεχομένων προνομίων και αγαθών, καθιστά δύσκολο το να αναπτυχθούν ή να χάνονται διαπαντός οι μορφές αλληλεγγύης και μοιράσματος στη διαχείριση των κοινών αγαθών, ως προτεραιότητα κοινωνικοποίησης και τεχνολογία εαυτού.

Το βλέπουμε πεντακάθαρα τα τελευταία τρία χρόνια: η όποια εξέγερση ή διαμαρτυρία για τα δυσβάσταχτα μέτρα λιτότητας, περικοπών και χαρατσιών που φέρει την επισφαλοποίηση της ζωής μας παραμένει χωρίς αντίκρισμα εφόσον δεν κεφαλαιοποιείται κομματικά, ενώ η προσδοκία ριζοσπαστικοποίησης της κοινωνίας έχει κολλήσει στο μέγιστο του 33% με τις διάφορες τάσεις της Αριστεράς να μη συμφωνούν για το είδος της διακυβέρνησης που θα μπορούσε να ακολουθήσει αν αυτές οι δυνάμεις κέρδιζαν τις εκλογές κάποια στιγμή.

Η τρομοκρατία της Χ.Α. μετουσιώνει στον δημόσιο χώρο την κρυφή επιθυμία του μεσαίου χώρου να συνεχίσει τις παλιές συνθήκες του. Με άκρατο κυνισμό και χωρίς την παραμικρή αίσθηση αυτοκριτικής και άρα χιούμορ, αυτοί οι άνθρωποι του μεσαίου χώρου επιθυμούν να χρησιμοποιούν τον αμοραλισμό της οικογενειοκρατίας όπως πριν έτσι και κατά την κρίση (το βλέπουμε συνεχώς γύρω μας από τον τρόπο που κερδοσκοπούν οι επιχειρηματίες μη ρίχνοντας τις τιμές, οι φοροφυγάδες και όσοι περιμένουν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση προς όφελός τους, αλλά και τη σύγκρουση μεταξύ εργαζομένων στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, την υπεράσπιση των κλαδικών συμφερόντων κ.ά.). Υπ' αυτούς τους όρους, η όποια συζήτηση για αλλαγή πολιτικού σκηνικού και οραματισμό παραγωγικού μοντέλου θα πρέπει να λαμβάνει συστηματικά υπόψη αυτή την τεχνολογία διαχείρισης, η οποία στην έξαρση της ελληνικής κρίσης γεννά και τροφοδοτεί συνολικά την εθνοφασιστική εκφορά της Χρυσής Αυγής.

Αυτή η συνθήκη προφανώς παράγει στερεότυπα που γίνονται εύκολα διαχειρίσιμα στη δημιουργία εντυπώσεων του προπαγανδιστικού καθεστωτικού λόγου με στόχο να δημιουργηθεί αφενός συνενοχή (βλ. «Μαζί τα φάγαμε») και αφετέρου διχαστικό και εμφυλιοπολεμικό κλίμα στη λογική του φόβου των δύο άκρων.

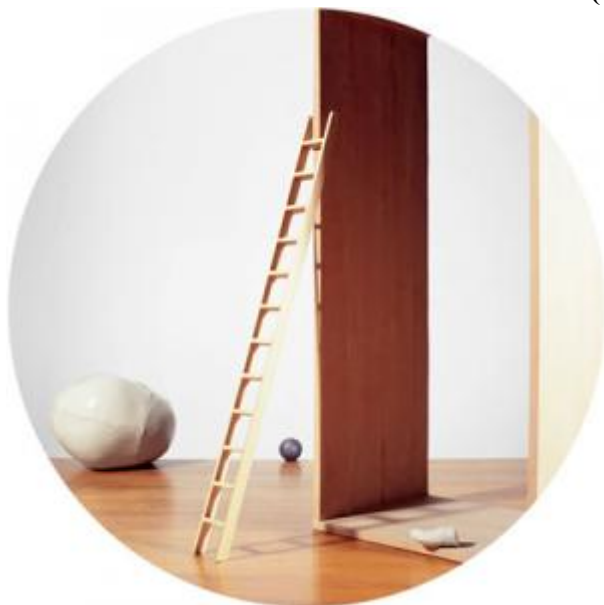
Μια αφοπλιστική απάντηση που αποδομεί την παραπάνω φενάκη έρχεται από την Αίγυπτο, την πλατεία Ταχρίρ, την άνοδο και τη γρήγορη πτώση των Αδελφών Μουσουλμάνων: Όσο εύκολα η μεγάλη μάζα των Αιγυπτίων πίστεψε σε αυτούς για ανατροπή του καθεστώτος Μουμπάρακ, το ίδιο υπομονετικά δοκιμάζει σήμερα τους στρατηγούς μια και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, όπως φάνηκε, δεν μπορούσαν να κυβερνήσουν αλλά μόνο να παρουσιάζονται ως τιμητές και ρυθμιστές της εξουσίας. Όμως στην Αίγυπτο το τέλος της μετααποικιακής συνθήκης⁷ έχει ήδη σημάνει με τη δεδηλωμένη παραδοχή και τη συνεχή έξοδο και επάνοδο του πλήθους στην πλατεία Ταχρίρ. Μια και το μοντέλο φιλανθρωπίας των Αδελφών Μουσουλμάνων δεν έχει να δώσει διέξοδο, αν και οι στρατηγοί δεν πετύχουν, όπως μου μεταφέρει φίλος Αιγύπτιος που ζει στην Ελλάδα τις απόψεις φίλων και συγγενών του, «υπάρχει πάντα

η πλατεία!». Και εκεί πραγματικά γίνεται μάχη να διατηρηθεί ανοιχτή η προσδοκία μιας κοινωνίας αλληλεγγύης παρ' όλες τις χυδαίες επιθέσεις και επιστροφές των συντηρητικών και εξτρεμιστικών θέσεων που ξεκινούν από τις ιδεοληψίες της θρησκευτικότητας (βλ. βιασμούς των γυναικών που βγαίνουν στην πλατεία από ακραίους σαλαφιστές και την απάντηση των διαδηλωτών με ανάπτυξη ομάδων και μηχανισμών υποστήριξης και προστασίας των θυμάτων).

Η ρευστότητα μετακίνησης των μαζών του μεσαίου χώρου συνιστά συγχρόνως την αδυναμία και το συγκριτικό του πλεονέκτημα για να φέρει ανατροπές. Στην Ελλάδα τίποτε από αυτά δεν πρόκειται να συμβεί εφόσον οι πολλοί είμαστε εγκλωβισμένοι στο ιδεολόγημα αυτών που αρνούνται την κρυπτοαποικιακή συνθήκη και τα συνεπακόλουθα της διαχείρισής της, δηλαδή τη συνέχεια στην πεπατημένη του αμοραλισμού της οικογενειοκρατίας, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η κομματοκρατία και τα κλαδικά συμφέροντα σε όλους τους ιδεολογικούς χώρους. Με άλλα λόγια, δεν πρόκειται να αιτηθούμε το δικαίωμα στην κοινωνική αξιοπρέπεια⁸ εάν δεν υπάρξει το τέλος στη βούληση των πολλών να συνεχίσουν να ζουν αναξιοπρεπώς σε βάρος των άλλων. Και για να μη μακρηγορώ, «όλα τ' άλλα λόγια είναι (κυριολεκτικά πια) φτώχεια!»

ΧΡΟΝΟΣ 05 (09.2013)

Αριστεροί και ακροδεξιοί μοιάζει να μοιράζονται το ίδιο εθνικό φαντασιακό που διαποτίζει τη ζωή των Ελλήνων μέσω της εθνοκεντρικής εκπαίδευσης, το οποίο σε περιόδους καπιταλιστικών κρίσεων χρησιμοποιείται εργαλειακά από θιασώτες του μεσαίου χώρου, που παρουσιάζονται συγχρόνως εκδικητές και συνεργάτες του κυβερνητικού κατεστημένου προκειμένου να αποτρέψουν τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας.

Χρυσή Αυγή και Αδελφοί Μουσουλμάνοι δεν είναι απολύτως ανάλογα φαινόμενα. Κάθε άλλο. Ωστόσο κατά περίπτωση οι μάζες που βρίσκονται εγκλωβισμένες στον μεσαίο χώρο της εθνοκαπιταλιστικής ανάπτυξης βαδίζουν στο νήμα της ίδιας ιστορίας, αναπτύσσουν και επενδύουν λόγω φόβου στα έσχατα καταφύγιά τους, δηλαδή στα ιδεολογήματα που θεωρούν, υποκριτικά, ότι συγκροτούν και ανασυντάσσουν τις ρευστές και επαπειλούμενες ταυτότητές τους.

Η οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων, η οποία κατηγορήθηκε από Δυτικούς ως η ιδρυτική βάση των ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων, στην ουσία καλλιεργούσε συστηματικά τη συμμόρφωση του μεσαίου χώρου στα νέα καπιταλιστικά δεδομένα, υπό το πνεύμα της αυστηρής υπαγωγής του σε μια νεωτερικότητα. Μια νεωτερικότητα αλά Ισλάμ που έκανε συστηματική χρήση της προτεσταντικής ηθικής και του μοραλισμού της αστικής οικογένειας.

Οι πρακτικές και δραστικές επεμβάσεις των Αδελφών Μουσουλμάνων στον χώρο της υγείας και της εκπαίδευσης δεν μπορεί παρά να μας θυμίζουν τη σημερινή ρητορική και επέμβαση της Χρυσής Αυγής σε αντίστοιχους χώρους, αφού και αυτή ζητά κατ' αναλογία με εκείνους όχι την αλλαγή του κοινωνικού συμβολαίου αλλά την εκ νέου συμμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας στο σύγχρονο πολιτικοοικονομικό κατεστημένο μέσα από την επανίδρυση του ελληνικού εθνικισμού.

Η Χρυσή Αυγή φαίνεται να μεταφράζει το σύμπλεγμα φόβου και προσδοκίας του μεσαίου χώρου, ο οποίος προκειμένου να μη χάσει τα προνόμιά του εγκλωβίζεται σε μια παρόμοια ρητορική. Τα χαμένα προνόμια που μετουσιώνονται στο ιδεολόγημα του ελληνικού εθνικισμού, πατούν σε τεχνολογίες διαχείρισης εαυτού και ταυτοτήτων που διέπονταν από τις αρχές του αμοραλισμού της οικογενειοκρατίας και όχι από την αλληλεγγύη του κοινοτισμού.

Η ρευστότητα μετακίνησης των μαζών του μεσαίου χώρου συνιστά συγχρόνως την αδυναμία και το συγκριτικό του πλεονέκτημα για να φέρει ανατροπές. Στην Ελλάδα τίποτε από αυτά δεν πρόκειται να συμβεί εφόσον οι πολλοί είμαστε εγκλωβισμένοι στο ιδεολόγημα αυτών που αρνούνται τη συνέχεια στην πεπατημένη του αμοραλισμού της οικογενειοκρατίας, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η κομματοκρατία και τα κλαδικά συμφέροντα σε όλους τους ιδεολογικούς χώρους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αναφέρομαι στις ενδιαφέρουσες μελέτες του ανθρωπολόγου Michael Herzfeld, *Η ανθρωπολογία μέσα στον καθρέφτη. Κριτική εθνογραφία της Ελλάδας και της Ευρώπης*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997· *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*, Routledge, Νέα Υόρκη 1997· «The absent presence: Discourses of crypto-colonialism», *The South Atlantic Quarterly* 101/4 (Φθινόπωρο 2000), σ. 899-926.
2. Δανείζομαι και αποδίδω τον όρο *amoral familism* από την πεφωτισμένη και εν πολλοίς παρεξηγημένη προσέγγιση του Edward C. Banfield, *The Moral Basis of a Backward Society* (1958), ο οποίος στην εποχή του είχε τεκμηριώσει επαρκώς το πώς χτίζεται ο αμοραλισμός της οικογενειοκρατίας στην πρακτική ισορροπίας μεταξύ συμφέροντος και συναισθήματος. Παρατηρώντας τις πρακτικές διαχείρισης των αγροτών και αναστοχαζόμενος αυτοαναφορικά πάνω στις δικές του μνήμες ως παιδί αγρότη, παρατήρησε τη λογική της «οικογενειοκρατίας» που δίνει προτεραιότητα στο συμφέρον των οικείων – σε αντιδιαστολή με αυτές που προσπαθούν να διαχειριστούν την αντίφαση μεταξύ ατομικού και συλλογικού δημόσιου συμφέροντος. Οι παρατηρήσεις του για την κάτω Ιταλία μας βοηθούν να κατανοήσουμε πρακτικές κοινωνιών που σχετίζονται με την ανάπτυξη κλειστών κυκλωμάτων οικειότητας και κάνουν χρήση του μοραλισμού της «οικογένειας». Όλα αυτά βεβαίως υφίστανται όχι ως απομεινάρια του παρελθόντος αλλά ως δυναμικοί σχηματισμοί κοινωνικοποίησης και πολιτεότητας κατά την πρώιμη και ύστερη νεωτερικότητα (βλ. αρχή συγκρότησης εθνών-κρατών και μετασοβιετική περίοδος). Πιο συγκεκριμένα, οι επάλληλοι μετασχηματισμοί των κοινωνιών της Μεσογείου υπό το πνεύμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης ή και στις περιοχές της επικράτειας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη συνέχεια σε συνδυασμό με τη γέννηση και εξέλιξη των

εθνικών κρατών (βλ. παράδειγμα ελληνικού κράτους) ευνόησαν την επικράτησή της όχι ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό των μεσογειακών κοινωνιών, όπως υποστήριξε η αμερικανική ανθρωπολογία του 1960, αλλά ως τεχνολογία διαχείρισης της συνθήκης κυβερνητικότητας μεταξύ κεντρικής εξουσίας και κυβερνωμένων. Η τελευταία βεβαίως δεν αφορούσε αυστηρά σχέσεις μέσα στην εθνική επικράτεια αλλά περιλάμβανε διαχείριση πολιτικών εξουσίας πέρα από το κράτος (ξένες πολιτικές δυνάμεις και καπιταλιστικά συμφέροντα), στον ίδιο βαθμό που αφορούσε ζωές ανθρώπων που ζούσαν πέρα από την ελληνική επικράτεια (βλ. μετανάστες, διασπορά, μειονότητες κ.λπ.).

3. Άκης Γαβριηλίδης, «Τα “υπαρκτά” και τα “άλλα” αρχαία», <http://nomadicuniversality.wordpress.com/2013/09/14/τα-υπαρκτα-και-τα-αλλα-αρχαια/>.

4. Βλ. ενδεικτικά, Αναστασία Καρακασίδου, *Μακεδονικές ιστορίες και πάθη. 1870-1990*, Οδυσσέας, Αθήνα 2000. Έφη Γαζή, *Πατρίς, θρησκεία, Οικογένεια. Ιστορία ενός συνθήματος 1880-1930*, Πόλις, Αθήνα 2011. Φωτεινή Τσιμπιρίδου, «Ανάμεσα στο έθνος και το κράτος: Η επαναδιαπραγμάτευση της ατελούς σχέσης πολίτη-κράτους στη Θράκη», στο Κατερίνα Ροζάκου και Ελένη Γκαρά (επιμ.), *Αναθεωρήσεις του πολιτικού*, τόμ. 1: *Ελληνικά παράδοξα: Πατρωνία, κοινωνία πολιτών και βία*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013, σ. 205-238.

6. Παναγιώτης Κουρργιώτης, *Μορφές επανίδρυσης του Ισλάμ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. Η εμφάνιση των ισλαμικών οργανώσεων: Η περίπτωση των Αδελφών Μουσουλμάνων*, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης Α.Π.Θ., 2013.

6. Fotini Tsibiridou και Michalis Bartsidis, «‘Dignity’ as global civic virtue: Redefining democracy in the era of neoliberal governmentality», στο *Crisis, Resistance, and Prospects: The Arab Revolutions and Beyond*, 2013, Τορόντο (προσεχώς στο Routledge).

7. Hamid Dabashi, *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, Zed Books, Λονδίνο 2012.

8. Μιχάλης Μπαρτσίδης και Φωτεινή Τσιμπιρίδου, «Οι περιπέτειες της “αξιοπρέπειας” ως πολιτειακής αρετής. Από τα παγκόσμια κινήματα στους “αγανακτισμένους”», *Αυγή*, «Ενθέματα» (22.12.2012) <http://enthemata.wordpress.com/2012/12/22/mih-fot/>.

[ΤΡΕΧΟΝ ΤΕΥΧΟΣ](#)

ΧΡΟΝΟΣ // τεύχος [ΠΕΝΤΕ](#), Σεπτέμβριος 2013